

DİGENİS AKRİTAS: BODRUM MÜZESİ'NDEN
FİGÜRLÜ BİR BİZANS KÂSESİ

Sema BİLİCİ *

Bodrum Müzesi'nde 2207 envanter numarasıyla kayıtlı bir Bizans kâsesi, özellikle figürlü bezemesiyle dikkat çekicidir (Res.1, Şek.1).

Satın alma yoluyla müzeye intikal eden kâsenin buluntu yeri bilinmemektedir. Buna karşılık, dış yüzündeki kalker tabakası sualtı buluntusu olduğunu gösterir. İç yüzdeki sır ve astar büyük ölçüde tahrip olmuştur.

Kâse, basık halka kaideli, yayvan ve basık gövdeli olup, ağzı içbükey kavislidir. Hamur, koyu kiremit renkli (Munsell: 10 YR 4/6), sık dokulu ve ince gözeneklidir.

Kâsenin yüksekliği 5,5 cm., ağız çapı 26 cm., ağız kalınlığı 0,6 cm., kaide çapı 10,3 cm., kaide kalınlığı ise 0,8 cm.dir.

Dışı sırsız ve bezemesiz olan kâsenin iç yüzünde, krem astar üzerine şeffaf açık sarı-yeşil (Munsell: 10 Y 8.5/8) sıraltımda, sgraffito tekniğinde işlenmiş figürlü bir kompozisyon yer almaktadır. Kompozisyonun ana teması, insan ile ejder arasındaki bir mücadele sahnesidir.

Kâsenin merkezinde, ince ve uzun vücudu, iki yana açılmış bacaklarıyla profilden sağa dönük olarak tasvir edilmiş figür, göğüs hizasında kaldırdığı sağ eliyle ince sivri bir kılıcı, sol eliyle de kulaklarından yakaladığı bir tavşanı tutmaktadır. Başında, külâha benzer ve düşey çizgilerle bezenmiş yüksekçe bir başlık bulunur. Ensesine kadar inen kabarık ve kıvrıkcık saçları detaylı olarak işlenmiştir. Profilden işlenen yüzde, göz ve gözü çevreleyen çizgi kadar, kalkık sivri burun ve çene de ilgi çekicidir. Figürün, balık pulu ve çizgisel karakterli motiflerle bezeli zırh izlenimi veren giysisinin altında, bel hizasından diz kapaklarına kadar uzanan, Roma togasından geliştirilmiş "fustanella" denilen¹ bir etek görülür. Uzun eteğin altındaki iki yana açılmış

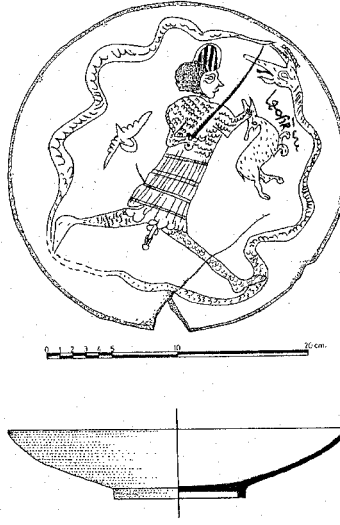
*Yard. Doç. Dr. Sema BİLİCİ, Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü- Ankara. Araştırmada yardımcı olan Bodrum Müzesi Müdürü Sayın Oğuz Alpözen ve diğer müze elemanlarına teşekkür ederim.

¹ J.A.Notopoulos, "Akritan Ikonography on Byzantine Pottery", *Hesperia* 33, 1964, s.114.

Sema Bilici

bacaklarında ise bacakları sıkıca saran çorap türü dar bir pantolon dikkati çeker. Figürün sağ ayağı, kâsenin bu kenarında uzanan ejderin gövdesine basmaktadır.

Figürün sağ tarafında uzun dilli bir ejder görülür. Ejderin gövdesi kıvrımlar yaparak insan figürünü alttan ve sol yandan çevirmekte ve üstte ince kuyrukla tamamlanmaktadır. Sol yanda, ejderin gövdesi ile insan figürü arasında kuş kanadı ya da palmiye yaprağına benzer bir motif, figürün sağ eliyle tuttuğu tavşanla kenardaki ejderin başı arasında kalan boşlukta ise okunamayan bir yazı görülür².

Şek.1- Bodrum Müzesi'ndeki Kase (Env. NO. 2207).

Kâsede tasvir edilen figürün doğa-üstü güçleri olan efsanevî bir kahraman olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim bu kahraman, bir eliyle tavşanı tutarken, diğer elindeki kılıcıyla ejderle de savaşabilmektedir.

Bizans kültür çevresinde tematik bakımdan analogi kurulabilecek seramik örnekleri, Yunanistan'da Corinth, Atina Agorası ve Thebes'de ele geçirilmiştir³. Corinth

²Yaptığımız araştırmalarda yazının Yunanca olmadığı anlaşılmıştır. Ege adalarındaki yerel dillerden biri olup olmadığı konusunda çalışmalarımız devam etmektedir.

³ Corinth örnekleri için bkz: C.H. Morgan, *Excavations at Corinth XI: the Byzantine Pottery*, Cambridge Mass. 1942, s.154 (Fig.131), s.155 (Fig.132), s.163 (Fig.141), s. 317 (Fig.213), Pl. XLIX (a, f); Atina Agora örnekleri için bkz: M.A. Frantz, "Middle Byzantine Pottery in Athens", *Hesperia* 7, 2, 1938, s. 464 (Fig.30); M.A.Frantz, "Akritas and the Dragons", *Hesperia* 10, 1941, s.9 (Fig.1); Thebes örnekleri için bkz: D.Papanikola-Bakırtzi, *Byzantine Glazed Pottery, The Art of Sgraffito*, Athens, 1999, s.40 (24), s.58 (50).

Digenis Akritas: Bodrum Müzesi'nden Figürlü Bir Bizans Kâsesi

ve Atina Agorası örneklerini değerlendiren M.A. Frantz, bu kaplar üzerinde yer alan aynı karakterdeki savaşçı kahraman figürlerini “Digenis Akritas” olarak tanımlanmıştır⁴.

Konuyla ilgili araştırmalardan, Digenis Akritas'ın 9. yüzyılda yaşamış bir Bizans kahramanı olduğu anlaşılır. Adına destanlar yazılan Digenis'in gerçek adı Basileios'tur. Digenis Yunanca “iki soydan gelen”, Akritas ise “sınır muhafızı” anlamına gelir. Bu ünlü kahramanın babası bir Arap Emîri, annesi ise bir Bizans generalinin kızıdır⁵.

9-10.yüzyıllardaki Arap-Bizans savaşlarını konu alan Akritas destanında Digenis, Arap-Rum melez kimliğiyle Fırat sınır boylarında yapılan savaşların ana kahramanı olmuştur⁶. Bir kahramanlık eposunun merkezinde yer alan Digenis Akritas, adeta Akhilleus, Herakles ve İskender'in karışımı mitsel bir kimliğe sahiptir⁷.

Digenis Akritas adının Bizans kroniklerinde geçmemesi nedeniyle, bu eposun tarihi boyutunun tam olarak belirlenebilmesi mümkün değildir. Ancak Bizans sözlü ve yazılı edebiyatında bu destan yer almaktadır. Akritan birliklerinin kahramanlıkları ile ilgili sözlü bilgilerin 9-10. yüzyıllara ait baladlarla başladığı bilinmektedir. Bunların en erken yazılı metinleri 15-16. yüzyıllara kadar geri gitmekteyse de, sadece bir tanesi kesin olarak 17. yüzyılın ortalarına tarihlenebilmektedir. Bu destansı şiirler, halk türküleri aracılığıyla Anadolu, Ege adaları, Kıbrıs ve Yunanistan'a yayılmış; 19. yüzyılın sonlarına doğru da halkbilimcileri tarafından toplanmaya başlamıştır⁸.

Digenis Akritas ile ilgili yazılı destanların en eskisi ve orijinali ise 14. yüzyıldan Grottaferrata yazmasıdır⁹. Eserde Digenis kırmızı renkli başlığı, kıvrık saçları, iri gözleri ve beyaz yüzüyle fustenallalı bir savaşçı olarak tanımlanır¹⁰. Henüz 12 yaşındayken kılıçla oynayan, 13 yaşında mızrak kullanan ve 14 yaşında da bütün vahşi hayvanları dize getiren Digenis'in kahramanlıkları ve aşkları destanda övgüyle anlatılır. Babasıyla birlikte gittiği avda arslan, kaplan, ayı ve üç başlı canavar şeklindeki yılan öldürerek gücünü kanıtlamıştır¹¹.

⁴ A. Frantz, “Digenis Akritas: A Byzantine Epic and Its Illustrators”, *Byzantion* 15, 1941, s.87-91.

⁵ I.M. Jeffreys-M.J. Jeffreys, “Digenes Akritas”, *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Vol.I, Ed.by: A.P.Kazhdan, New York, Oxford, 1991, s.622.

⁶ P. Magdalino, “Digenis Akrites and Byzantine Literature: the twelfth-century background to the Grottoferrata version”, *Digenis Akritas*, 1993, s.1-15.

⁷ J.A. Notopoulos, *a.g.m*, s.108.

⁸ J.A. Notopoulos, *a.g.m*, s.108-109; G. De Boel, “La mort de Digenis Akritis dans le Roman et dans les Chants”, *Revue Internationale Des Etudes Byzantines*, LXIX, 1999, s.24-26.

⁹ Diğer yazmaların *Andros* (16.yüzyıl), *Escorial* (16.yüzyıl), *Trabzon* (16.yüzyıl) ve *Oxford* (1670) yazmaları olduğu bilinir. Bkz: J.A. Notopoulos, *a.g.m*, s.109.

¹⁰ J.A. Notopoulos, *a.g.m*, s.121.

¹¹ J.A. Notopoulos, *a.g.m*, s.125-126.

Şek.2- Chalkidiki (Veria- Nea Silata) buluntusu kazıma sgraffito teknikli kâse (D. Papanikola- Bakirtzi'den, s. 48 (Çiz: S. Bilici).

J.A. Notopoulos, bu yazma eserle, Corinth ve Atina kazılarında bulunan ve 12.yüzyıla tarihlenen örnekler arasında bir ilişki kurulabileceğinden sözeder¹². Gerçekten de, Bizans seramik sanatında 12. yüzyıldan itibaren fustenallalı savaşçılar kadar (Şek.2), ejderle mücadele eden savaşçı-kahraman tasvirleri de izlenmeye başlanır¹³ (Şek.3). Nitekim, İmparator I. Manuel Komnenos (1143-1180) döneminde şair Prodromos'un dizelerinde "Bu güçlü savaşçı, bu yeni Akritas" ifadesi ile bu savaşçıların övgülerinin yapılması, destanın bu dönemde de bilindiği anlamına gelebilir¹⁴.

Hıristiyan hagiografisinde St.Georges (Aya Yorgi)'un da ejderle savaştığı bilinir. St.Georges, beyaz atlı, savaşçı bir aziz ve Hıristiyanlığın yayılması uğruna hayatını feda eden bir martyr oluşuyla dikkati çeker. Ünlü aziz, 12.yüzyıldan itibaren çoğu zaman at üzerinde mızrağı ve kılıcıyla bir ejderhayı öldürürken tasvir edilmiştir¹⁵. St.Georges'un

¹² J.A.Notopoulos, *a.g.m*, s.109-110.

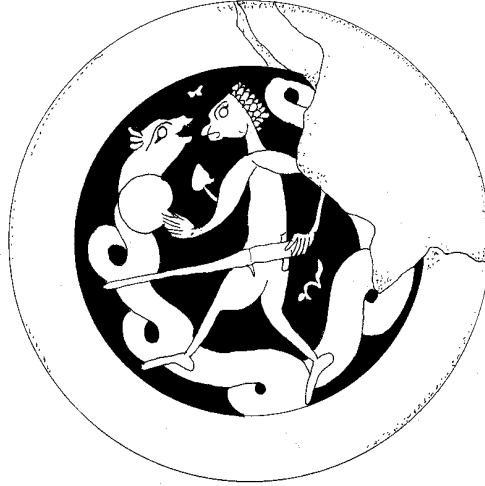
¹³ Örnekler için bkz: C.H.Morgan, *a.g.e*, No.969, 1066, 1202, 1221, 1275, 1502, 1508, 1516, 1520, 1521, 1525, 1531, 1532, 1536, 1539, 1542, 1568, 1681.

¹⁴ J.A.Notopoulos, *a.g.m*, s.110.

¹⁵ A.Y. Ocak, "XIII-XV.Yüzyıllarda Anadolu'da Türk-Hristiyan Dini Etkileşimler ve Aya Yorgi (Saint Georges) Kültü", *Belleten*, Cilt:LV, Sayı: 214, Ankara, 1991, s. 663, 665. Diğer taraftan, Ortaçağ Gürcü kültür çevresinden Nicorzmanda Kilisesi'nin portal alınlığında ve Martvili

Digenis Akritas: Bodrum Müzesi'nden Figürlü Bir Bizans Kâsesi

ejderle savaşı, aynı zamanda bir moral unsur olarak günâhla yapılan daimi savaşın da ifadesidir¹⁶.

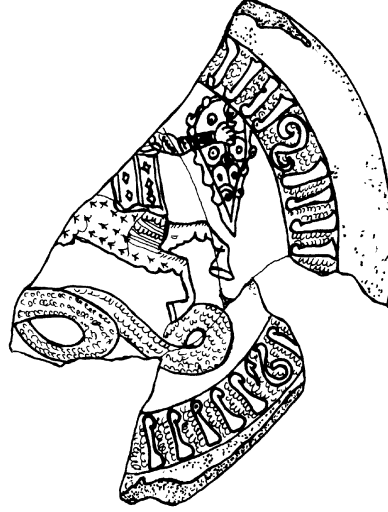
Şek.3- Thebes buluntusu champ-levé teknikli kâse (D. Papanikola-Bakirtzi'den, s. 58) (Çiz: S. Bilici)

Aslında bir kahramanın ejderle savaşı, hemen hemen her toplumun destan konuları arasında yer alır. Nitekim, Arap destanlarında Bizanslı Digenis'in yerini Battal Gazi'nin aldığı görülür. Ortak coğrafya ve aynı tarih kesitinde gelişen olaylarda her iki eposun benzer özellikler gösterdikleri dikkati çeker. Battal Gazi eposunda, Akritas'ın tersine, bu kez Bizans'a yönelmiş İslâm hareketleri ana tema haline gelir¹⁷.

Kilisesi absid frizinde de ejderle savaşan süvari tasvirlerinin bulunduğu bilinir. Bu konuda bkz: J. Baltrušaitis, *Études sur L'Art Médiéval en Géorgie et en Arménie*, Paris, 1929, Pl.LXVII-Res.108; Pl. LXVII-Res. 109. Ayrıca Chersonese'den 12.yüzyıla tarihlendirilen bir Zeuxippus kabı üzerinde de böyle bir tasvir yer almaktadır. Bkz: A.L.Yakobson, "Srednevekovaja polivnaja keramika kak istoriceskoe javlenie", *Vizvrem*, 39, 1978, s. 148-159.

¹⁶ J. Chevalier-A. Gheerbrant, *Dictionary of Symbols*, (Trans.by: J. Buchanan-Brown), 1996, s.307.

¹⁷ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: M.Aslanbay, *Seyid Battal Gazi, Hayatı ve Menkabeleri*, Eskişehir.1953; A.Argyriou, "La conversion comme motif littéraire dans L'Épopée Byzantine de Digenis Akritas et dans la conference des Oiseaux de Farid Uddin Attar", *Byzantinische Forschungen*, Band XXV, 1999, s.143-151.

Şek.4- Corinth buluntusu sgraffito teknikli kase (C.H. Morgan'dan, s. 118)
(Çiz: S. Bilici).

Bu bağlamda, Bodrum kâsesi üzerinde tasvir edilen savaşçı, Digenis Akritas olmalıdır. St. Georges'tan farklı olarak, fustanellalı ve ayakta tasvir edilen figürün bir elinde tuttuğu tavşan da Digenis'in avcı kimliğine işaret etmektedir. Nitekim, Corinth'den 12. yüzyıla tarihlendirilen iki sgraffito seramik üzerinde aynı tema yer almakla birlikte, fustanellasız, atlı savaşçıların St. Georges ya da St. Demetrios olabilecekleri düşünülür¹⁸. Bunlardan ilk örnekte, kufi yazıyı andıran geometrik karakterli dairesel bir madalyonun içine işlenen kompozisyon, kap kırık olduğu için kısmen anlaşılabilir. Oldukça süslü bir atın üzerinde yer alan savaşçı, bir elinde kalkan tutarken, atın ayaklarının altında da bir ejderin gövdesi dikkati çeker (Şek. 4). Diğer fragman üzerindeki savaşçı ve atı, daha gösterişsiz yalın bir tarzda işlenmiş olup, atın ayaklarının altında yine bir ejderin gövdesi yer alır. Figürün gövdesinin hemen yanında görülen tavşan ise, bu kez bir av hayvanı olarak değil, kahramanlık ve martır sembolü olarak işlenmiş olabilir¹⁹.

¹⁸ C.H.Morgan, *a.g.e*, s.133.

¹⁹ Hıristiyan ikonografisinde tavşan kahramanlık ve martır sembolü olarak da bilinir. Bkz: J. Chevalier-A. Gheerbrant, *a.g.e*, s. 307. Ayrıca örnekler için bkz: C.H. Morgan, *a.g.e*, s.118 (Fig.92); s.134 (Fig.109).

Digenis Akritas: Bodrum Müzesi'nden Figürlü Bir Bizans Kâsesi

Atina Benaki Müzesi'nden bir sgraffito seramik üzerinde de yine Digenis Akritas tasvirlerinden farklı olarak süslü bir at üzerinde ejderle savaşan figür dikkati çeker²⁰ (Şek.5).

Şek. 5- Atina- benaki Müzesi'den sgraffito teknikli fragman (D. Papanikola-Bakirtzi F.N. Mavrikiou- Ch. Bakirtzis'ten, s. 74/ 130) (Çiz: S. Bilici).

Diğer yandan, Bizans sınır boylarında görevli savaşçılar arasında Yiannes, Alexinos ve Theophylaktos'un da ejder ya da arslan öldüren Akritan kahramanlarından oldukları bilinmektedir²¹. Ancak bunlardan hiçbiri Digenis kadar şöhret kazanmamış ve böyle bir destanın kahramanı olamamışlardır. Nitekim, Thebes kazılarında ele geçirilen ve 12. yüzyılın sonları-13. yüzyılın başlarına tarihlendirilen champ-léve teknikli bir seramik üzerindeki tasvirde, arslana benzer vahşi bir hayvanla savaşan figürün tarihi kimliğini tam olarak belirleyebilmek mümkün olamamaktadır²² (Şek.6). Öyle anlaşılıyor ki, eski Yunan sanatında Apollon'un pitonla, Herakles'in canavarlarla ya da İskender'in ejderle mücadelesi gibi, örnekleri daha önce de görülen kahramanlık geleneği, Bizans

²⁰ D. Papanikola-Bakirtzi-F.N. Mavrikiou-Ch. Bakirtzis, *Byzantine Glazed Pottery in the Benaki Museum*, Athens. 1999, s.74 (130).

²¹ J.A. Notopoulos, *a.g.m.*, s. 126. Ayrıca yazar, s.115'de, Bizans sınırlarında 10. yüzyıldan itibaren Araplara karşı sınır boylarında 3-4 mil aralıklarla dizilerek savaşan bu paralı askerlerin bir görevinin de posta işleri ile ilgilenmek olduğunu belirtir.

²² D.Papanikola-Bakirtzi, *a.g.e.*, s.5 7 (49).

Sema Bilici

döneminde de devam etmiş; tarihî kimliği hâlâ tartışılan Digenis, bütün Akritan kahramanlarını kimliğinde toplayarak bir mitos'a dönüşmüştür.

Şek. 6- Thebes buluntusu, champlevé teknikli kase fragmanı (D. Papanikola-Bakirtzi'den, s. 57) (Çiz: S. Bilici).

Bodrum kâsesi, teknik, form ve stil özellikleri bakımından 12. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilebilir. Yunanistan'da Corinth başta olmak üzere Atina Agora, Sparta, doğu Phokis'te Agios Georgios, Türkiye'de İstanbul, Selçuk-Ayasoluk, Bergama, Demre, Antakya, Al Mina (St.Simeon) ve İsrail'deki Haçlı yerleşmelerinde ele geçirilen örnekler üzerinde farklı dekoratif elemanlar da görülmekle birlikte, teknik ve stil bakımlarından Bodrum örneğiyle tamamen ortak karakterde oldukları anlaşılmaktadır²³.

²³ Corinth örnekleri için bkz: C.H. Morgan, *a.g.e.*, s.127-135; Atina Agora örnekleri için bkz: M.A.Frantz, "Middle Byzantine ...", s.452, Fig.13 (A 71-A72), s. 453, Fig.14 (A 74), s.464, Fig.30; Sparta örnekleri için bkz: R.M.Dawkins-J.P.Droop, "Byzantine Pottery from Sparta", *Annual of the British School of Athens (ABSA)* 17, London. 1910-1911, Pl.XVI (35); Doğu Phokis örnekleri için bkz: P.Armstrong, "Some Byzantine and Later Settlements in Eastern Phokis", *ABSA* 84, 1989, s. 35, Fig.20; İstanbul örnekleri için bkz: D.T.Rice, *Byzantine Glazed Pottery*, Oxford. 1930, Pl.XIII; Ayasoluk örnekleri için bkz: E.Parman, "Ayasoluk'ta Bulunan Sırlı Bizans Keramikleri", *Bedrettin Cömert'e Armağan*, Ankara.1980, s.321-340; Bergama örnekleri için bkz: J.M.Spieser, *Die Byzantinische Keramik Aus Der Stadtgrabung von*

Şek.7- Thebes buluntusu, boyalı sgraffito teknikli kase
(D. Papanikola- bakirtzi' den, s. 40) (Çizim: S. Bilici).

Bodrum kâsesiyle form bakımından benzerlik gösteren örnekler, Yunanistan'da Corinth, Thebes, Chalkidiki ve Ege'de Pelagos (Alonnesos) batık buluntuları arasında tesbit edilmektedir. 12.yüzyılın ikinci çeyreğiyle 13.yüzyılın başları arasında tarihlendirilen benzer formdaki seramikler, tek renk sırlı sgraffito, kazıma ve champ-levé teknikli Bizans seramikleridir²⁴.

Tematik bakımdan analogi kurulabilecek Bizans kapları arasında Thebes buluntusu bir fragman, Bodrum örneğiyle ilgi çekici bir benzerlik gösterir²⁵ (Şek.7).

Pergamon, Berlin. New York. 1996, Taf.9 (Nr.122, 123, 124, 132, 133, 134, 135, 136); Demre örnekleri için bkz: S.Y.Ötüken- S.Alpaslan- M.Acara, "Demre- Myra Aziz Nikolaos Kilisesi Kuzey Ek Yapısının Yeni Bir Değerlendirmesi", *Adalya*, IV, İstanbul.2000, s.240 (Res.14); Antakya örnekleri için bkz: F.O.Waagé, *Ceramics and Islamic Coins: The Glazed Pottery*, Antioch-on-the-Orontes, IV, I, 1948, Fig.60; Al Mina örnekleri için bkz.:A.Lane, "Medieval finds at Al Mina in North Syria", *Archaeologia* 87, 1937, Pl.XX (I B, C); İsrail'deki Haçlı yerleşmelerinde ele geçirilen örnekler için bkz: A.J.Boas, "The Import of Western Ceramics to the Latin Kingdom of Jerusalem", *Israel Exploration Journal* (IEJ) 44, 1-2, 1994, s.103, Fig.1 (2, 4).

²⁴D. Papanikola-Bakirtzi, *a.g.e.*, s.32 (12); s.44 (29); s.45 (30); s.48 (34); s.52 (41); s.58 (50); s.64 (58); s.65 (60); s.130 (142); s.140 (158); s.142 (162); s.182 (209); s.185 (212); Ayrıca bkz: D. Papanikola-Bakirtzi-F.N. Mavrikiou-Ch. Bakirtzis, *a.g.e.*, s.190 (cat.no.117).

²⁵D. Papanikola-Bakirtzi, *a.g.e.*, s.40 (24).

Boyalı sgraffito tekniğinin uygulandığı kabın iç yüzündeki Digenis Akritas-ejder mücadelesi tasviri, kompozisyon ve stil bakımından Bodrum örneğiyle paraleldir.

Şek.8- Atina- Agora buluntusu, sgraffito teknikli kase
(M.A. Frantz, 1941'den, s. 11).

Corinth'den kazıma ve sgraffito teknikli bir kap üzerindeki Digenis Akritas tasviri, fustanellalı giysisi, düşey bantlarla süslü başlığı, kıvrıkcık saçları ve sağa dönük profilden işlenmiş karakteristik yüz biçimlenişiyle hem destanda anlatılan Digenis tanımına tamamen uymakta ve hem de Bodrum örneğiyle kesin bir benzerlik göstermektedir²⁶ (Res.2).

Atina Agora'da ele geçirilen sgraffito teknikli bir kabın üzerinde yer alan tasvir ise, Bodrum örneğiyle kıyaslandığında biraz daha farklı bir özellik gösterir²⁷ (Şek.8). Burada Digenis, bir elinde tuttuğu kılıcıyla ejdere karşı zafer kazanmış bir kahraman tavrıyla cepheden ve adeta poz verir şekilde tasvir edilmiştir. Ejderin başına saplanmış oklar, mücadelenin ejderin yenilgisiyle sonuçlandığına işaret eder.

²⁶ C.H. Morgan, *a.g.e.*, s.154 (Fig.131).

²⁷ M.A. Frantz, "Akritas and the ...", s.9 (Fig.1).

Şek.9- Atina- Agora buluntusu sgraffito teknikli kase
(M.A. Frantz; 1938'den, s. 464)

Atina Agora'dan sgraffito teknikli bir başka kap üzerinde de, yine aynı karakterde bir tasvir görülür²⁸ (Şek.9). Bir elinde kalkan, diğer elinde ise topuza benzer bir silahla (bordoukion)²⁹ cepheden poz verir şekilde işlenen Digenis, bir ejderle tamamen kuşatılmıştır. Konik başlıklı ve uzun kıvrıkcık saçlı Digenis'in giysisi de fustanella tarzındadır. Tasvirin en ilgi çekici yanı, savaşçının omuzlarının üzerine işlenen melek kanatlarıdır. Öyle anlaşılıyor ki, günaha karşı Tanrısal bir güçle savaştığına inanılan Digenis'e, burada bir aziz kimliği de kazandırılmak istenmiştir. Bizans seramik sanatında bu tarz kanatlı savaşçı-kahraman tasvirleri, aynı devirden birçok kap üzerinde de dikkati çeker³⁰.

Atina Benaki Müzesi'nde bulunan sgraffito teknikli bir kap üzerindeki Digenis tasviri, özellikle ilginç başlığıyla diğer örneklerden farklılık gösterir. Baş bütünüyle kuşatan zırh tipi başlığın üzerine ikinci bir başlık oturtulmuştur. Cepheden işlenen

²⁸ A. Frantz, "Digenis Akritas: A Byzantine ...", Fig.3.

²⁹ D. Papanikola-Bakirtzi-F.N. Mavrikiou-Ch. Bakirtzis, *a.g.e.*, s.59.

³⁰ D. Papanikola-Bakirtzi-F.N. Mavrikiou-Ch. Bakirtzis, *a.g.e.*, s.110 (225), s. 111 (228); D. Papanikola-Bakirtzi, *a.g.e.*, s.27 (3).

Digenis Akritas, bir elinde yine topuza benzer bir silah, diğer elinde ise kalkanını tutmaktadır. Figürün sol yanında ejderin kuyruk kısmı görülür³¹ (Şek.10).

Şek.10- Atina- Benaki Müzesi'nden sgraffito teknikli kase (D. Papanikola-Bakirtzi- F.N. Mavrikiou- Ch. Bakirtzis'den, s. 75/ 133) (Çiz: S. Bilici)

Corinth buluntusu champ-levé ve kazıma dekorlu bir kap üzerindeki Digenis Akritas tasviri de yine ejderle çepeçevre kuşatılmıştır³² (Şek.11). Fustanellalı figür, bir elinde topuz biçimli bir silah taşır. Bu kabın bezemesi de, tematik olarak bağlantı kurulan diğer örnekler gibi, ayrıntılarda bazı farklılıklar göstermekle birlikte, Bodrum örneğiyle benzerlik gösterir.

Bodrum kâsesinin üretim yerinin belirlenmesi büyük bir problemdir. Kazı merkezleri dışında benzer kapların Ege ve Akdeniz'deki batıklardan çıkartılmış olması dikkat çekicidir. Çeşitli müze ve özel koleksiyonlara dağılan sualtı buluntusu bu örnekler Bodrum, Antalya, Alanya, Fethiye, Adana, İstanbul Arkeoloji, İzmir

³¹ D. Papanikola-Baki

³² D. Papanikola-Baki

Şek.11- Corinth buluntusu champ-levé teknikli kase (D. Papanikola- Bakirtzi'den, s. 182) (Çiz: S. Bilici).

Digenis Akritas: Bodrum Müzesi'nden Figürlü Bir Bizans Kâsesi

Arkeoloji, Atina Canellopoulos Müzeleri ile Toronto Üniversitesi Lilian Malcove koleksiyonunda da yer alır³³. Kaçak yollarla ele geçirildiği anlaşılan bu seramiklerin hangi batıklara ait olduklarını belirleyebilme imkânı yoktur.

Benzer örneklerin bulunduğu Ege'deki Skopelos, Pelagos ve Kastellorizo batıkları ise tanımlanabilir olmaları bakımından büyük önem taşır³⁴.

Bodrum kâsesinin de içinde yer aldığı sualtı buluntusu bu grup seramikler, şüphesiz 12.yüzyılın ikinci yarısında Akdeniz ve Ege'de ticaret yapılan eserlerdir³⁵.

³³ Bodrum, Antalya, Alanya, Fethiye ve Adana müzelerindeki örnekler için bkz.: S. Bilici, *Akdeniz Bölgesi Örneklerine Göre Ortaçağ Anadolu Sgraffito Seramiklerine Materyal, Biçim, Teknik ve Stilistik Açından Bir Yaklaşım- Tarihleme ve Bir Tipoloji Denemesi*, (A.Ü.Sosyal Bilimler Enst., Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara.1992; S. Bilici, "Anadolu'dan Ege Tipinde Sualtı Buluntusu Bir Grup Bizans Seramiği", *Adalya*, IV, İstanbul. 2000, s.276 (Res.12); İstanbul Arkeoloji Müzesi örnekleri için bkz: T. Ergil, "1970'te Bodrum'da Batık Gemiden Çıkan Bizans Dönemi Seramik Kapları", *Antik&Dekor* 26, 1994, s. 36-39; İzmir Arkeoloji Müzesi örnekleri için bkz: L. Doğer, *İzmir Arkeoloji Müzesi'ndeki Sualtı Buluntusu Bizans Sırlı Seramikleri*, (E.Ü.Sosyal Bilimler Enst., Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir. 1997; L. Doğer, "İnsan Figürlü Bizans Sırlı Seramik Repertuvarına Yeni Bir Örnek", *Sanat Tarihi Dergisi*, X, İzmir. 2000, s.58 (Şek.1); Atina Canellopoulos Müzesi örnekleri için bkz: E.Brouscari, "Collection Paul Canellopoulos", *Bulletin de Correspondance Hellénique* (BCH), 112, Paris. 1988, s.505 (Fig.1,2), s.506 (Fig.3, 4, 5), s.508 (Fig.6, 7); Toronto-Lilian Malcove koleksiyonundaki örnekler için bkz: S.D.Campbell (Ed), *The Malcove Collection, A Catalogue of the Objects in the Lilian Malcove Collection of the University of Toronto*, Toronto. 1985, s.181 (252), s.182 (253), s.183 (254), s.184 (255).

³⁴ Skopelos örnekleri için bkz: P. Armstrong, "A Group of Byzantine Bowls from Skopelos", *Oxford Journal of Archaeology* (OJA), 10, Oxford. 1991, s.342, Fig. 7 (17); Pelagos örnekleri için bkz: X. Kritzas, "Byzantine Wreck at Pelagos' Island", *Arhaiologika Analekta Ex Athenon* (AAA), 4, 2, Athenes. 1971, s. 176-182; Kastellorizo örnekleri için bkz: G.Filothou-M.Michailidou, "Byzantine Plates from the Kastellorizo Wreck", *Archaiologikon Deltion* (ArchDelt), 41, Athenes. 1991, s.290 (377, 378). Anadolu kıyılarındaki batıklar için O. Alpözen, *Türkiye'de Sualtı Arkeolojisi*, İstanbul. 1975, s.32'de Fethiye açıklarında Kötü Burun'da tesbit edilen iki batıktan birinin tabak yüklü olduğu, fakat tamamen soyulduğu; Kaş-Kekova çevresindeki birkaç batığın da yine tamamen soyuldukları için önemlerini yitirdiklerinden söz edilmektedir.

³⁵ C.H. Morgan, *a.g.e*, s. 127'de 11. yüzyılın sonlarından 12. yüzyılın sonlarına kadar İslâm merkezlerinden Corinth'e seramik ihraç edildiğine ve Corinth'de ele geçirilen Mısır üretimi kapların 11.-12.yüzyıllarda Doğu Akdeniz'in kuzeyi ve güneyi arasındaki ticaret bağlantısına işaret etmektedir. Nitekim bu akışın tek yönlü olmadığı, 12.yüzyıl Bizans seramiklerinin, bu devirde Haçlı kontrolündeki Kudüs, Al Mina ve Antakya'da da ele geçirilmiş olmasından anlaşılmaktadır. A. Lane, bu ticaretin Pisa, Cenova ve Venedikli tacirler tarafından İtalyan gemileriyle yapıldığını iddia eder. Bkz: A. Lane, "The Early Sgraffito Ware of the Near East", *Transactions of the Oriental Ceramic Society*, XV, 1938, s.52-53.

Sema Bilici

Bu bağlamda, Digenis Akritas tasvirli Bodrum örneği de, benzer stildeki diğer sualtı buluntularıyla birlikte, 12.yüzyılın ikinci yarısında ve henüz yeri belirlenemeyen bir Bizans atelyesinde üretilmiş olmalıdır.